

Порівняльний аналіз перекладів БІБЛІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: який обрати?

Анотація: В статті здійснено огляд існуючих перекладів Біблії українською мовою, проведено порівняльний аналіз на основі окремо взятих текстів Писання. Автор, зокрема, аналізує переклад Куліша, Огієнка, Хоменка, Гижі, Деркача, Філарета, сучасний переклад Турконяка, Юрія Попченка та Валерія Громова на предмет дослівності та літературного звучання.

Розглядаються деякі проблеми, які диктують необхідність створення нових перекладів Біблії в сучасну епоху. Їх поява може обумовлюватися рядом факторів (необхідність усунення виявлених в існуючих перекладах помилок, прагнення наблизити біблійний текст до сучасних мовних норм, нові відкриття і концепції в сфері біблеїстики тощо).

Ключові слова: Священне Писання, українські переклади Біблії, біблеїстика, Іван Огієнко, Рафаїл Турконяк, Іван Хоменко, Олександр Гижя, Валерій Громов, Юрій Попченко.

Annotation: The article reviews the existing translations of the Bible into Ukrainian, a comparative analysis based on individual texts of Scripture. The author, in particular, analyzes the translation of Kulish, Ogienko, Khomenko, Gizhi, Derkach, Filaret, the modern translation of Turkonyak, Yuri Popchenko and Valery Gromov for literacy and literary perception. The article discusses some of the problems that dictate the need to create new translations of the Bible in the modern era. Their appearance may be stimulated by a number of factors (the necessity of the correction of the errors, found in existing translations, the wish to make the text of the translation to the modern language norms, new discoveries and interpretations in Bible studies, etc.).

Keywords: Holy Scripture, Ukrainian translations of the Bible, biblical studies, Ivan Ogienko, Raphael Turkonyak, Ivan Khomenko, Alexander Gizha, Valery Gromov, Yuri Popchenko.

Геніш Олександр Віталійович, магістр релігієзнавства, редактор газети «За віру Євангельську» (Рівне, Україна).

Біблія, яку ми звикли читати, насправді була написана мовами оригіналу, ми ж бачимо лише її переклади на ту чи іншу мову. Оригінальні тексти Біблії були написані трьома стародавніми мовами: давньоєврейською, арамейською, давньогрецькою. Давньоєврейською мовою написані майже всі канонічні книги Старого Заповіту, виняток становлять лише деякі фрагменти. В період I ст. н.е. було написано Новий Завіт і перелік біблійних мов поповнився ще однією мовою, найважливішою для християнської традиції – давньогрецькою.

На сьогодні (поч. 2021 року) маємо щонайменше вісім перекладів Біблії українською мовою. Якщо ж говорити лише про Новий Завіт, то таких перекладів є більше. Наприклад, у 2020 році вийшов Новий Завіт перекладу Юрія Попченка^[1].

Минулого року з'явилося аж два нові переклади Біблії сучасною українською мовою. Це – масштабні події, адже стаються вони не так часто, і сам переклад є досить трудомістким та тривалим процесом (подекуди триває понад чверть століття).

Отож, на сьогодні існують такі переклади Біблії:

з мов оригіналу:

- **переклад Пантелеймона Куліша, Івана Пулюя, Івана Нечуй-Левицького** з гебрійської (Старий Завіт), та з грецької (Новий Завіт), вперше надрукований у Лондоні у 1903 році;
- **переклад Івана Огієнка** з гебрійської (Старий Завіт), та з грецької (Новий Завіт), вперше надрукований у Лондоні у 1962 році;
- **переклад Івана Хоменка** з гебрійської та арамейської (Старий Завіт), та з грецької (Новий Завіт), вперше надрукований у Римі у 1963 році;
- **переклад Рафаїла Турконяка** з гебрійської (Старий Завіт) та грецької (Новий Завіт), вперше виданий у 2020 році у Києві – сучасний переклад (до цього у 2011 році вийшов переклад де Старий Завіт Було перекладено з грецької, а не єврейської);
- **переклад Валерія Громова**, вийшов у 2020 році (повний переклад Біблії з грецької (Новий Завіт) та єврейської/арамейської (Старий Завіт) на українську та російську мови під назвою «Біблія або Вічне Євангеліє»).

не з мов оригіналу:

- **переклад Філарета** з російського синодального перекладу РПЦ, вперше надрукований частково у 1988 році (Новий Завіт) у Києві та повністю у 2004 році (Новий Завіт та Старий Завіт) у Києві;
- **переклади Рафаїла Турконяка** (з церковнослов'янського перекладу, 2006, Львів; з грецького перекладу, 2011, Київ);
- **переклад Олександра Гижі** з російського синодального перекладу РПЦ, надруковано в 2013 році у Києві;

^[1] Новий Завіт нового перекладу Ю. Попченка надруковано! – Джерело доступу: https://twothreedots.com/2020/02/26/popchenko_printed_nt_2020/

Ще Біблію на українську мову (з англійської) переклали анонімні перекладачі Свідків Єгови^[2].

Найперше варто сказати, що Біблія не написана як цільна книга, а є збірником стародавніх манускриптів, які хоч якось збереглися до наших днів. Тому, важливим для перекладу Біблії, є наявність більш стародавнього тексту серед усіх манускриптів, оскільки такий текст зазнав найменшу кількість виправлень і помилок.

Існує велика різноманітність манускриптів, які мають різну класифікацію. Щодо Нового Завіту, існують унікальні рукописи, які являють собою великий текст, що може містити відразу кілька книг Нового Завіту. Також існують мінускули, які являють собою невеликі фрагменти тексту аж до пари віршів одного розділу. Що стосується Старого Завіту, то до нас дійшли Масоретський текст давньоєврейською мовою і текст Септуагінти давньогрецькою мовою, яка містить у собі повний текст Старого Завіту. Сучасні перекладачі Біблії завжди використовують Септуагінту і критичний текст разом, і практично всі нові переклади зроблені в такому ж поєднанні. Це відбувається тому, що Септуагінта є більш пізнішим витвором, який погоджується з більш пізнішими єгипетськими манускриптами. До перекладів Біблії, які мають у своїй основі Масоретський текст, належать переклад Короля Якова, переклад Мартіна Лютера, Синодальний переклад, українські переклади Куліша й Огієнка, Громова. Але всі сучасні переклади, а також частина перекладів, зроблених після 1881 року сповідують Септуагінту й критичні тексти.

Однією з перших повних Біблій є Вульгата, яка була написана латинською. Старий Завіт Вульгати був зроблений на основі Масоретського тексту і Септуагінти. Новий Завіт уже був у той час латинню. Особливістю Септуагінти є те, що практично всі сучасні переклади Біблії ґрунтуються на ній, незалежно від конфесії, яка робить цей переклад. Такий авторитет Септуагінти одержала завдяки думці, що вона є більш стародавнім текстом, ніж Масоретський текст, проте підтвердження цьому практично не існує.

Новий Завіт не такий цільний, як Старий Завіт, і практично не має повних манускриптів, що містять увесь текст Нового Завіту. Для перекладу потрібно збирати різні частини тексту з різних манускриптів, щоб мати цільний текст, а тому довгий час використовувалася Латинська Вульгата. Однак у період XV-XVI століття був зроблений цільний давньогрецький текст, який одержав назву Textus Receptus. Цей текст був зібраний з багатьох стародавніх манускриптів Еразмом Ротердамським. Більшу частину новозавітних текстів Еразм узяв із двох рукописів, знайдених ним у монастирській бібліотеці в Базелі, а також він використав різні манускрипти. Це було перше повне зібрання давньогрецьких текстів Нового Завіту в єдину книгу, яка пізніше лягла в основу перекладу Мартіна Лютера, а також перекладу Короля Якова.

^[2] Ухтомський А. Історія перекладів Біблії українською мовою // Релігія в Україні. – Джерело доступу: <https://www.religion.in.ua/main/history/37036-istoriya-perekladiv-bibliyi-ukrayinskoyu-movoyu.html>

Популярними перекладами, що узгоджуються з *Textus Receptus*, є: переклади Короля Якова й Мартіна Лютера, Синодальний переклад, а також переклади Морачевського, Куліша й Огієнка українською мовою, Валерія Громова. На протигагу старим і перевіреним перекладам, сьогодні створюються переклади, засновані на критичних текстах, популярними серед яких є *New American Standard Bible (NASB)* Нова Американська Стандартна Біблія, *English Standard Version (ESV)* Англійська Стандартна Версія і більш 60-ти інших англомовних сучасних версій, переклад Кассіана, «Радісна Звістка», переклад Хоменко українською мовою, а також «Переклад Нового Світу». Цікавим є компромісний переклад Турконяка українською мовою, в якому він залишає в багатьох місцях текст, що узгоджується з *Textus Receptus*, але в той же час фрагменти, які не узгоджуються з критичними текстами, беруться в квадратні дужки^[3].

В практикуючих християн зазвичай існує усталена традиція читання Біблії: хтось принципово читає синодальний переклад російською мовою, хтось звик до перекладу Деркача, інші – Огієнка і т.д. Немало християн вчать тексти на пам'ять, а тому переходити від одного перекладу до іншого їм не зручно. Хоча значна частина християн взагалі не вникає в різновиди перекладів, їм здається, що та Біблія, якою вони користуються є єдиною правильною Біблією, а появу нових перекладів сприймають з підозрою, вбачаючи в цьому замах на істину.

Рафаїл Турконяк якось сказав, що кожне покоління має мати свій переклад Біблії. Українське Біблійне товариство взагалі вважає, що кожні 16 років варто мати новий переклад, бо мова змінюється^[4]. Можливо і не так часто, як вважає УБТ, але нові переклади дійсно повинні з'являтися. Англійці, до прикладу, мають вже понад 100 перекладів.

Адже Біблія Куліша перекладена мовою, як зазначалося на самій титулці, «русько-українською», тобто галицьким говором. У цьому, власне, була й трагедія цього перекладу. Куліш, працюючи з Пулюєм, мав домовленість, що Біблія вийде наддніпрянською українською мовою (яка є основою сучасної літературної мови), але через шість років після смерті Куліша, Пулюй виправив його працю на галицький говір і запровадив у ній галицький правопис. Тому в Україні ця Біблія не мала значного поширення, та й в Галичині також, адже переклад здійснив «схизматик», а не католик.

Мова перекладу Огієнка ближча до сучасної, аніж Куліша, проте у ньому зустрічається багато застарілих слів, діалектизмів, русизмів. Його читати складно, то є мова 30-х років. Крім того в перекладі неприродний порядок слів, що робить його досить важким у читанні і сприйнятті. Сам Огієнко про це казав так: «*Передаю Євангелію мовою ритмічною, головно т.зв. анапестом, цебто 3-складовими стопами з наголосом на третьому складі. Власне цей метричний розмір надає Євангелії величавої, а разом з тим мелодійної форми...*»^[5]. Це пов'язано

^[3] Громов В. Правильний переклад Біблії. – Джерело доступу: <https://bible-eternalgospel.com/pravilniy-pereklad-biblii/>

^[4] о. д-р Рафаїл Турконяк про Сучасний переклад // Українське Біблійне Товариство. – Джерело доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=gfMuMMp9z-0>

з тим, що Огієнко робив переклад для церковного співу. В одному зі своїх листів українському баптистському пастору Левку Жабко-Потаповичеві Іван Огієнко пише: «Я Біблії не читаю, а завжди співаю її, бо це Божя мова. Через це, скажемо, промови Господа в мене величною мовою, а то й мірною»^[6].

Наявність декількох перекладів дає можливість глибше і багатогранніше розуміти біблійні тексти й істини. Читання Біблії стає легшим, текст краще сприймається, зміст передається дослівніше.

Для порівняння існуючих перекладів Біблії українською мовою, розглянемо деякі тексти. Візьмемо спочатку складні місця, згодом – звичайні вибіркові тексти, аби прослідкувати як дослівність перекладу, так і його літературне сприйняття. Розпочнемо з усім відомої притчі про «багатство неправедне» (Лк.16:9).

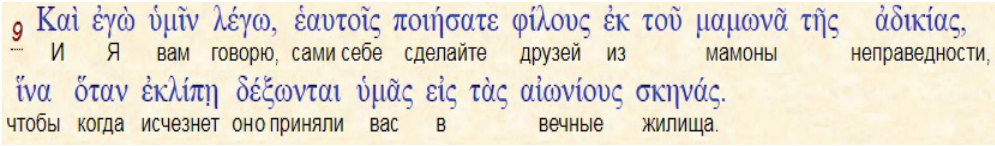
<p>Свята Біблія: Сучасною мовою (УМТ)</p> <p>⁹ Тож кажу вам: «Витрачайте блага земні, щоб завести собі друзів. Потім, коли ці блага минуться, вас привітають у вічних оселях».</p>
<p>Новий Завіт з Додатком Псалмів і Притч. Переклад сучасною українською мовою Деркача</p> <p>⁹ І Я кажу вам, здобуйте собі друзів багатством неправедним, щоб вони, коли його не стане, прийняли вас у вічні оселі.</p>
<p>Книга Книг: Новий Завіт з додатком Псалмів і Притч в пер. Деркача</p> <p>⁹ Чи ви думаєте, що Я вам пораджу купувати друзів обманом? Чи це запевнить вам вступ до вічного дому на небі?</p>
<p>Новий Завіт в пер. Юрія Попченко</p> <p>⁹ І Я кажу вам: Здобуйте собі друзів мамоною неправедною, щоб вони, коли вас не стане, прийняли вас у вічні оселі.</p>
<p>Біблія в перекладі П.Куліша, Нечуя-Левицького та І.Пулюя</p> <p>⁹ І Я вам глаголю: Робіть собі приятелів від мамони неправди, щоб, як будете в недостатках, прийняли вас у вічні оселі.</p>
<p>Біблія в пер. Івана Огієнка</p> <p>⁹ І Я вам кажу: Набувайте друзів собі від багатства неправедного, щоб, коли проминеться воно, прийняли вас до вічних осель.</p>
<p>Біблія в пер. Івана Хоменка</p> <p>⁹ І я кажу вам: Придбайте собі друзів мамоною неправою, щоб коли її не стане, вас прийняли в намети вічні</p>
<p>Біблія в пер. Олександра Гижі</p> <p>⁹ І Я кажу вам: Надбайте собі друзів багатством неправедним, щоб Вони, коли воно минеться, прийняли вас до осель вічних.</p>

^[5] Огієнко І. Новий переклад Євангелії на українську мову // «Рідна мова», 1936. – с. 505-508

^[6] Огієнко І. Як Святе Письмо ставало українським / Упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик – К.: Наша культура і наука, 2018.

<p>Біблія. Сучасний переклад під ред. Рафаїла Турконяка</p> <p>⁹ І Я вам кажу: Набувайте собі друзів з мамони неправди, щоб коли воно зникне, прийняли вас до вічних осель.</p>
<p>Біблія в пер. Філарета</p> <p>⁹ І Я кажу вам: здобуйте собі друзів з багатства неправедного, щоб вони, як станете вбогими, прийняли вас у вічні обителі.</p>
<p>Библия Синодальный перевод</p> <p>⁹ И Я говорю вам: приобретайте себе друзей богатством неправедным, чтобы они, когда обнищаете, приняли вас в вечные обитатели.</p>
<p>Біблія. Український і російський паралельний переклад Валерія Громова</p> <p>⁹ А [3] Я вам говорю: набувайте собі друзів незалежно від [4] мамони [5] неправедності, щоб, коли відійдете [6], вас прийняли до вічних осель!</p>

Наведемо ще оригінальний текст:

Найперше, звернемо увагу на Біблію сучасною мовою УМТ. Цей переклад став доступним недавно, лише в електронному варіанті, здійснений під патронатом Біблійної Ліги. Але він ближче до парафразу (переказу, викладу тексту своїми словами), ніж до смислового, і ніхто достаменно не знає, хто цю працю зробив і за якою методологією. Хоч читається і сприймається зміст досить легко, і може бути зрозумілим навіть для людини, яка бере цю Книгу вперше.

Щодо перекладу Нового Завіту Деркача (1991 рік), то зазначимо, що це є протестантський переклад Нового Завіту, який ставив за мету дати українцям переклад Святого Письма на літературній українській мові в період українського відродження та відновлення державності. При цьому базувався на перекладах Біблії Огієнка та Російській Синодальній. Його популярність серед ряду євангельських християн є завдяки тому, що у цьому виданні Вічна правда представлена живою, легкозрозумілою мовою. Хоча, як бачимо, допускається парафраз, вільність в перекладі. Більш сучасне видання «Книга Книг» взагалі подає інший зміст цього тексту.

В перекладах Гижі, Філарета, Попченка та Синодальному перекладі із змісту слідує, що прийняти до вічних осель вас мають саме ці «набуті друзі» («вони... прийняли вас»), в усіх інших – зміст передано так, що така думка не стверджується. В перекладах Куліша, Хоменка, Турконяка, Попченка і Громова вживається слово «мамона», натомість в усіх інших – багатство. Слово «мамона» повніше передає біблійний зміст, ніж загальне слово «багатство». Адже Лука використовує у цьому вірші саме слово «μαμωνᾶς»

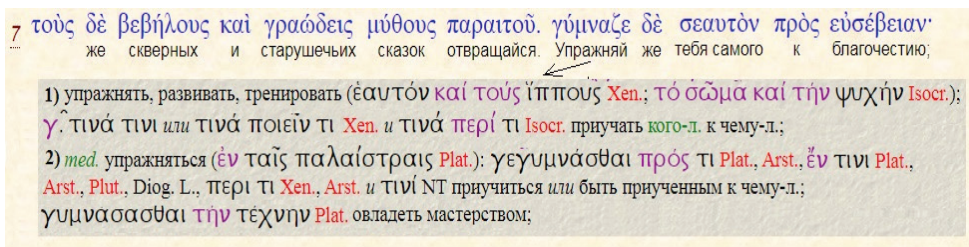
(мамона), а не «*πλοῦτος*» (багатство). Семантика слів «багатство» і «мамона» суттєво відрізняється одна від одної. В Громова до того ж стоїть зноска, де подається оригінал слова на грецькій мові і його варіанти значень. В цьому ж перекладі в зносках [3-6] наведені значення інших важливих слів, від яких прямим чином залежить зміст сказаного.

Крім того, переклад Громова враховує, що у вірші грецького манускрипту *Textus Receptus* перед словом «*μαμωνας*» (мамона) є грецький прийменник «*εχ*» ек, який перекладається як: «*із, з; прийменник з родовим відмінком про місце, відображає рух із або від якого-небудь місця, а іноді перебування поза якого-небудь місця: із (з), від, поза, зовні, вдалині від, подалі від, незалежно від і тощо*».

Розглянемо інший текст – 1Тим. 4:7:

<p>Свята Біблія: Сучасною мовою (УМТ) ⁷ Унікай мирських байок, які суперечать істині Господній. Краще постійно вчись віддано служити Богу.</p>
<p>Новий Завіт з Додатком Псалмів і Притч. Переклад сучасною українською мовою Деркача ⁷ Але унікай нечистих та бабських байок, а вправляйся в благочесті,</p>
<p>Новий Завіт в пер. Юрія Попченко ⁷ Скверних же і бабських байок цурайся, а вправляйся в благочесті.</p>
<p>Біблія в перекладі П.Куліша, Нечуя-Левицького та І. Пулюя ⁷ Скверних же і бабських байок цурайся, а привчай себе до благочестя.</p>
<p>Біблія в пер. Івана Огієнка ⁷ Цурайся нечистих та бабських байок, а вправляйся в благочесті.</p>
<p>Біблія в пер. Івана Хоменка ⁷ Щождо нечистих, бабських байок – то ти їх вистерігайся. Вправляйся у благочесті;</p>
<p>Біблія в пер. Олександра Гижі ⁷ А від негодящих і баб'ячих байок ухляйся, але вправляйся в добрій честі;</p>
<p>Біблія. Сучасний переклад під ред. Рафаїла Турконяка ⁷ А зневажливих і безглуздох байок остерігайся. Вправляйся ж у побожності,</p>
<p>Біблія в пер. Філарета ⁷ Негідних і бабських байок цурайся, а вправляй себе в побожності,</p>
<p>Библия Синодальный перевод ⁷ Негодных же и бабьих басен отвращайся, а упражняй себя в благочестии,</p>
<p>Біблія. Український і російський паралельний переклад Валерія Громова ⁷ А негідних і бабських байок [4] відвертайся, але привчай [5] себе до благочестя,</p>

Оригінал наведеного тексту:

В Сучасному перекладі УМТ спостерігаємо вільність, відступ від дослівності, парафраз, натомість легкість в читанні. В усіх інших вжиті споріднені за значенням слова «унікай-цурайся-ухиляйся-остерігайся-відвертайся», «вправляйся». І лише в Громова вжито слово «привчай», а в зносках наведено оригінал і варіанти значень – вправляти, навчати, привчати, тренувати, розвивати, практикувати¹⁷. Літературне сприйняття в усіх випадках є хорошим.

Один з найбільш обговорюваних текстів Писання є текст, де говориться про те, що «всяка влада від Бога» (Рим.13:1). Ці слова і по нинішній день стають предметом численних спекуляцій. Переплітаючись із «на все воля Божа», вони часто дезорієнтують християн, формують серед них думки, які є далеким від Закону Божого: нібито християни мусять пасивно терпіти будь-який, навіть найбільш тиранічний і ворожий суспільному благу режим.

Поглянемо не цей текст у різних перекладах:

<p>Свята Біблія: Сучасною мовою (УМТ)</p> <p>¹ Кожен має підкоритися верховній владі, бо існуюча влада встановлена й призначена Богом.</p>
<p>Новий Завіт з Додатком Псалмів і Притч. Переклад сучасною українською мовою Деркача</p> <p>¹ Нехай кожна душа кориться вищій владі, адже нема влади, яка не від Бога; влади, які існують, встановлені Богом.</p>
<p>Новий Завіт в перекладі Юрія Попченко</p> <p>¹ Кожна душа хай кориться вищій владі, бо немає влади не від Бога, а існуюча влада установажена Богом.</p>
<p>Біблія в перекладі П.Куліша, Нечуя-Левицького та І.Пулюя</p> <p>¹ Усяка душа властям висшим нехай кориться; нема бо власті, коли не від Бога. Які ж є власті, від Бога вони настановлені.</p>
<p>Біблія в пер. Івана Огієнка</p> <p>¹ Нехай кожна людина кориться вищій владі, бо немає влади, як не від Бога, і влади існуючі встановлені від Бога.</p>

¹⁷ Даль В.И. Толковый словарь, М., 1978.

Біблія в пер. Івана Хоменка

¹ Кожна людина нехай кориться владі вищій: нема бо влади, що не була б від Бога; і ті, існуючі влади, установлені Богом.

Біблія в пер. Олександра Гижі

¹ Кожна душа нехай буде покірна вищій владі, бо немає влади не від Бога; а та влада, яка існує, від Бога настановлена.

Біблія. Сучасний переклад під ред. Рафаїла Турконяка

¹ Кожна людина нехай кориться вищій владі, бо немає влади, яка не була б від Бога, а чинні [влади] встановлені Богом.

Біблія в пер. Філарета

¹ Усяка душа нехай підкоряється вищій владі, бо немає влади не від Бога; існуючі ж власті поставлені Богом.

Библия Синодальный перевод

¹ Всякая душа да будет покорна высшим властям, ибо нет власти не от Бога; существующие же власти от Бога установлены.

Біблія. Український і російський паралельний переклад Валерія Громова

¹ Усяка душа нехай підкоряється вищим владам, бо то не є влада, якщо [1] не від Бога; такі ж існуючі влади від Бога встановлені.

Як бачимо, Валерій Громов «не губить» займенник «якщо», подаючи в зносці його значення (слово, яке вжито в оригіналі)^[8]. Відповідно текст набуває більш зрозумілого значення. Такий же зміст в перекладах Хоменка та Турконяка. А оригінал тексту виглядає наступним чином:

¹ Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερχούσαις ὑποτασσέσθω. οὐ γὰρ ἔστιν ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ θεοῦ,
 --- Всякая душа властям преобладающим пусть подчиняется. Не ведь есть власти если не от Бога,
 αἱ δὲ οὖσαι ὑπὸ θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν
 же сущие от Бога установлены есть;

Не менш складним є текст Мт.11:12, в якому йдеться про те, що Царство Небесне береться силою. Однак, невірне його сприйняття може суперечити закону благодаті, і аж ніяк не може трактуватися як силове захоплення Царства Небесного в якому-небудь вигляді.

Свята Біблія: Сучасною мовою (УМТ)

¹² З того часу, як прийшов Іоан Хреститель, і дотепер Царство Небесне страждає від шалених нападів, та лихі люди намагаються здобути його силоміць

^[8] Краткий греческо-русский словарь Нового Завета, С-Пб, 1995.

<p>Новий Завіт з Додатком Псалмів і Притч. Переклад сучасною українською мовою Деркача</p> <p>¹² Від днів же Іоанна Хрестителя і досі Царство Небесне зусиллям здобувається, і хто вживає зусилля, – здобуває його,</p>
<p>Новий Завіт в пер. Юрія Попченко</p> <p>¹² Від днів же Іоана Хрестителя і до цього часу Царство Небесне здобувається силою, і ті, що застосовують силу, хапають його.</p>
<p>Біблія в перекладі П.Куліша, Нечуя-Левицького та І.Пулюя</p> <p>¹² І від часів Іоана Хрестителя та й до сього дня царство небесне здобувається силою, і хто здобуває, той силоміць бере його.</p>
<p>Біблія в пер. Івана Огієнка</p> <p>¹² Від днів же Івана Хрестителя й досі Царство Небесне здобувається силою, і ті, хто вживає зусилля, хапають його.</p>
<p>Біблія в пер. Івана Хоменка</p> <p>¹² Від часів Іоана Хрестителя і понині Царство Небесне здобувається силою; і ті, що вживають силу, силоміць беруть його.</p>
<p>Біблія в пер. Олександра Гижі</p> <p>¹² А від днів Івана Хрестителя донині Царство Небесне силою береться, і ті, що докладають зусилля, здобувають його.</p>
<p>Біблія. Сучасний переклад під ред. Рафаїла Турконяка</p> <p>¹² Від днів Івана Хрестителя і дотепер Царство Небесне здобувається силою, і ті, хто застосовує силу, здобувають його.</p>
<p>Біблія в пер. Філарета</p> <p>¹² Від днів же Іоана Хрестителя донині Царство Небесне силою здобувається, і хто докладає зусилля, здобуває його,</p>
<p>Библия Синодальный перевод</p> <p>¹² От дней же Иоанна Крестителя доныне Царство Небесное силою берется, и употребляющие усилие восхищают его,</p>
<p>Біблія. Український і російський паралельний переклад Валерія Громова</p> <p>⁶ Від днів же Іоанна Хрестителя донині Царство Небесне піддається насильству, і ті, хто застосовує силу, намагаються захопити його.</p>

Якщо із перекладом перших слів цього вірша складнощів немає, то починаючи із другої половини, де написано, що Царство Небесне: «здобувається силою, і ті, хто вживає зусилля, хапають його» є розбіжності. Сучасний переклад УМТ та переклад Громова подають дещо іншу інтерпретацію грецького тексту. Грецьке слово «βιάζω» (біАдзо) є дієсловом теперішнього часу, активна форма якого перекладається як: застосовувати силу, насильно діяти, брати силою, долати, із зусиллям входити, вторгтися силою

куди-небудь; а пасивна форма: піддаватися насильству, бути примушеним, таким, якого тіснять, долають^[9]. Це слово «βιάζω» (біАдзо»), як підкреслює Спірос Зодіатес, говорить саме про фізичну силу, закладену в руці людини, а не про силу духу, розуму, або волі. А щодо слова «βιαστής» (біастес), яке перекладено в Огієнка як «ті, хто вживає зусилля», означає «насильники», «гвалтівники» або люди, «які застосовують силу»^[10]. Далі, слово «ἄρτάζω» (гарпАдзо), яке в Огієнка звучить як «хапають», дослівно перекладається такими значеннями, як: хватати, викрадати, грабувати, вторгатися, розкрадати, захоплювати^[11]. В оригіналі тексту це грецьке слово є дієсловом теперішнього часу, активної форми, дійсного способу. Причому це триваюча форма дієслова теперішнього часу, недоконаного виду, яка виражає дію, що почалася в минулому, що триває в цей час і яка буде тривати в майбутньому.

Тобто, Царство Небесне піддавалося, піддається й буде піддаватися насильству з боку нечестивих людей. Щоб правильно відобразити таку форму дієслова українською, російською або англійською мовами, в пер. Громова та УМТ уводиться ще й слово «намагаються», тому що це дієслово виражає незавершену дію. Тобто, вони «намагаються захопити його», хоча ніколи не могли цього зробити, і не зможуть захопити Царство Небесне.

Певні відмінності в перекладах спостерігаємо в Мт.2:23, де йдеться про те, що Йосип з Марією оселилися в місті Назарет, щоб збулося сказане пророками, що він буде званий Назореєм (згідно пер. Синодального, Деркача, Гижі, Хоменка, Куліша, Філарета). Однак, «назореєм» в єврейській мові вважався той, хто був відділений, міг проголошувати обітницю назорейства, тобто не пити вина й інших міцних напоїв, відрощувати волосся, не входити ні в одну оселю, в якій знаходилося мертве тіло і т.д. Слова – назорей і назаритянин або назарянин (які вжиті в пер. Огієнка, УМТ, Турконяка, Попченка і Громова) мають різну семантику й смислове значення в контексті цього вірша. Назорей – людина, яка дала обітницю (обіцянку) Господеві, тоді як «назарянин» або «назаритянин», яке використане в оригіналі грецького тексту в цьому вірші, означає жителя Назарета.

В тексті Мт. 3:11 в більшості перекладах зазначається, що Іван хрестить «водою на покаяння», і лише в Синодальному, Деркача та Громова написано «хрещу вас у воді в покаяння». В оригіналі грецького тексту перед словом «вода» є грецький прийменник «εν» – прийменник зі знач. місцезнаходження у просторі або часі: в, на, по, посеред, між, у. Писання говорить про священнодійство при хрещенні: «у воді», а не «водою», оскільки оригінал говорить про «занурення» у воду. В оригіналі також є прийменник «у» перед словами «Дух Святий» і опускати його при перекладі, значить вносити зміни в зміст самого Євангелія.

В Мт. 5:31 в перекладах Гижі, Синодальному, Деркача, Куліша, УМТ, Попченка, Турконяка та Філарета йдеться про «розведення, розлучення, розривання

[9] Вейсман А. Д. Греческо-Русский Словарь, М., 1991. – с. 249.

[10] Вейсман А. Д. Греческо-Русский Словарь, М., 1991. – с. 347.

[11] Вейсман А. Д. Греческо-Русский Словарь, М., 1991. – с. 199.

шлюбу», натомість в перекладах Огієнка, Хоменка та Громова замість слів «розведеться, розлучиться» вживається слово «відпустить». Як зазначають деякі дослідники Біблії^[12], оригінал говорить не про розірвання шлюбу, а про відділення дружини від чоловіка. Крім того, оригінал використовує в цьому випадку слово «відпустити», і не має прийменника «с» або «з» перед словом «дружина», тоді як при вживанні словосполучення «розводиться із дружиною», іменник «дружина» буде мати орудний відмінок, а не знахідний, як це написано в оригіналі. Крім того, слово «лист» в оригіналі має знахідний відмінок. В сучасному українському правописі немає слова «розводового» листа (як це передано в Огієнка та ін.).

В Мт. 10:22 після слів «хто витерпить аж до кінця» в перекладах Хоменка, Синодальному, Деркача, Куліша, УМТ, Турконяка, Попченка, Гижі вживаються слова «спасеться, врятується». Натомість в Огієнка, Філарета та Громова – «буде спасенний» чи «спасенний буде». Оригінал говорить, що слово «спасатися» має пасивний стан. Тому мається на увазі не самостійне спасіння, а про те, що «той буде спасенний Кимось (тобто Богом).

І, нарешті, останній текст для порівняння взято із книги Псалмів (Пс. 83:6-7).

Свята Біблія: Сучасною мовою (УМТ)

- ⁶ Благословенні ті, кому Ти силу дав, шлях їхній — до Твого храму.
- ⁷ Вони ідуть через долину Бака і воду п'ють з оаз, наповнених осінніми дощами.

Новий Завіт з Додатком Псалмів і Притч. Переклад сучасною українською мовою Деркача

- ⁶ Блаженна людина, сили якої в Тобі, у кого в серці дорога до Тебе!
- ⁷ Проходячи долиною Плачу, вони відкривають у ній джерела, і дощ покриває її благословінням.

Біблія в перекладі П.Куліша, Нечуя-Левицького та І.Пулюя

- ⁶ Щасливий чоловік, котрого сила в тобі, у кого в серці дорога до тебе!
- ⁷ Йдучи долиною плачу, перемінять її в місця водисті: весняний дощ покриває її благословенням.

Біблія в пер. Івана Огієнка

- ⁶ Блаженна людина, що в Тобі має силу свою, блаженні, що в їхньому серці дороги до Тебе,
- ⁷ ті, що через долину Плачу переходять, чинять її джерелом, і дощ ранній дає благословення!

Біблія в пер. Івана Хоменка

- ⁶ Щасливий чоловік, що має свою силу в тобі і твої дороги має в своєму серці.
- ⁷ Проходивши сухою долиною, вони джерела з неї роблять, і ранній дощ її благословенням зодягає.

[12] Громов В. Відмінність у перекладах (у порівнянні з оригіналом грецького тексту). – Джерело доступу: <https://bible-eternalgospel.com/vidminnist-u-perekladah-u-porivnyanni-z-originalom-greczkogo-tekstu/>

Біблія в пер. Олександра Гижі

- ⁶ Блаженна людина, котрої сила в Тобі і в котрої стежки серця прямують до Тебе.
- ⁷ Хто проходить долиною Плачу, знаходять в ній джерела, і дощ ущедрює її благословенням.

Біблія. Сучасний переклад під ред. Рафаїла Турконяка

- ⁶ Блаженний чоловік, який у Тебе знайшов для себе заступництво, Господи. Він у своєму серці поклав сходинки —
- ⁷ в долині плачу — до місця, яке призначив. Адже законодавець дасть благословення.

Біблія в пер. Філарета

- ⁶ Блаженний муж, який має заступництво своє у Тобі і в якого у серці дорога до Тебе.
- ⁷ Ідучи долиною плачу, вони знаходять джерела води, Законодавець покриває їх благословенням.

Библия Синодальный перевод

- ⁶ Блажен человек, которого сила в Тебе и у которого в сердце стези направлены [к Тебе].
- ⁷ Проходя долиною плача, они открывают в ней источники, и дождь покрывает ее благословением;

Біблія. Український і російський паралельний переклад Валерія Громова

- ⁶ Блаженна людина, яка має силу в Тобі та в серці якої стежки до Тебе спрямовані.
- ⁷ Проходячи долиною Плачу, вони відкривають в ній джерела, і благословення, мов ранній дощ, покривають її!

Це один з багатьох псалмів, в якому можна порівняти будову речень, синтаксис, лексику перекладу. Ймовірно, найлегше читається і сприймається тут переклад Валерія Громова, Олександра Гижі та Філарета. Однак, однозначний висновок по декількох текстах робити не можна, та й питання літературного сприйняття є доволі дискусійним^[13].

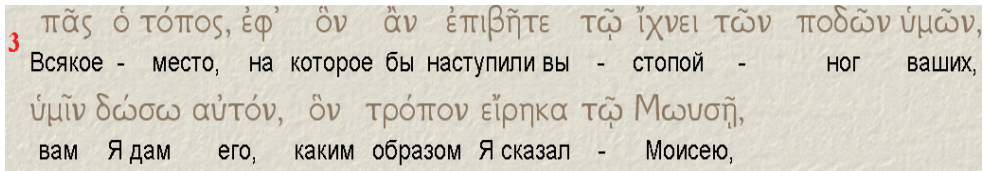
Що ж стосується дослівності, зазначимо, що переклад Рафаїла Турконяка, на відміну від інших, є більш змістовим, аніж дослівним, про що зауважив сам перекладач, презентуючи своє видання: *«Дотепер всі переклади переважно були дослівними (такою була традиція в церквах до початку 20-го ст.). Ми ж вперше відступили від повної дослівності, але дотримуємось точної думки, бо хочемо, щоб текст також гарно і літературно звучав. Це є перша спроба динамічного перекладу»*^[14].

^[13] Сулима, В. Біблія і українська література / В. Сулима — К.: Освіта, 1998. — С. 221.

^[14] о. д-р Рафаїл Турконяк про Сучасний переклад // Українське Біблійне Товариство. — Джерело доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=gfMuMMp9z-0>

Продемонструємо це на прикладі. Візьмемо якийсь довільний текст, наприклад, Іс.Нав.1:3. В Огієнка він звучить так: «Кожне місце, що стопа ноги вашої ступить на нього, Я дам вам, як Я говорив був Мойсеєві» (Іс.Нав.1:3). Подібно і в Громова: «Всяке місце, на яке ступлять стопи ніг ваших, Я даю вам, як Я говорив Мойсеєві». Сучасний переклад Турконяка подає так: «Кожне місце, де лише ступить ваша нога, Я дам його вам, як обіцяв Я Мойсеєві».

Поглянемо на оригінал, звернувшись до підрядкового перекладу:

Як бачимо в перекладі Турконяка опущені деякі слова, які вжиті в оригіналі, а саме: «стопую ноги» замінюється одним словом «ногою» (хоч в оригіналі стоять два слова); додається слово «лише» (якого в оригіналі немає); слово «сказав» передано як «обіцяв» (хоч буквальне значення його є «розмовляти, бесідувати, говорити, бути сказаним»). Або, поглянувши на інший текст, Іс. Нав.5:1, зауважимо, що замість звичної фрази «які біля моря», подається розширений варіант з уточненням: «які правили на узбережжі Середземного моря». Звісно, зміст переданий точно, а такий метод перекладу використано для того, аби текст сприймався краще. В наведених віршах цей метод цілком оправдує себе, однак інколи більш важлива буквальність, аніж динамічність. Особливо в текстах, на яких будуються певні вчення, доктрини, проповіді.

На кінець, зробимо деякі висновки:

1. Переклад П.Куліша, Нечуя-Левицького та І.Пулую через галицький діалект не може сьогодні претендувати на широке використання, ця мова давно вийшла з ужитку навіть на історичній Галичині;
2. Сучасний переклад УМТ, який доступний лише в електронному варіанті, є досить легким для читання, однак найбільш віддаленим, з поміж усіх інших, за дослівністю. Для тих, хто досліджує Біблію він не може використовуватися як основний переклад;
3. Переклади Гижі, Деркача і Філарета перекладені не з мов оригіналу, а тому на точну дослівність претендувати не можуть (в порівнянні з іншими існуючими). Читаються легко. Переклад Філарета буде корисним тим, хто звик до Синодального перекладу російською мовою;
4. Переклад Огієнка продовжує залишатися найбільш вживаним серед українців. Досить хороший за дослівністю. Представлений найширшим спектром форматів, розмірів, оформлень (що теж значною мірою впливає на його вибір). Але, на жаль, читається вже важкувато;
5. Сучасний переклад Турконяка відповідає вимогам сучасної української мови, на відміну від Огієнка читається легше, вдало переданий зміст

віршів, однак не є надто дослівним¹⁵¹, особливо, якщо мова йде про Старий Завіт;

Переклад Валерія Громова, який вийшов зовсім недавно, наприкінці 2020 року, є чудовим за літературним звучанням. Досить прискіпливо автор підійшов до передання дослівності тексту. Лише в Новому Завіті подається більше тисячі посторінкових зносок, слів в оригіналі та варіанти їх значень. Здійснена індексація слів «рема» у тексті книг Нового Завіту. Але є нині один недолік цього видання – представлений лише один формат Біблії (український і російський паралельний переклад в одному виданні – що робить його значно дорожчим). Це видання, як зазначено на офіційному сайті, є презентаційним¹⁶¹. Сподіваємось, що невдовзі вийдуть інші формати Біблії цього перекладу, окремо українською і російською мовами.

У багатьох народів давно існують євангельські або протестантські переклади, в Україні це тільки починає розвиватися. Наявні переклади є православними, католицькими або екуменічними. Наприклад, Синодальний і Філарета – православні, Хоменка – католицький, Огієнка – помірно православний або міжконфесійний, Турконяка – міжконфесійний. Деякі з цих перекладів містять неканонічні книги та певні догматичні особливості.

Наприклад, в цих перекладах ми знаходимо культ Марії. В розповіді про благовіщення (Лк. 1:28) в усіх перекладах Ангел називає Марію благодатною. Благодатна озн. «*та, яка дає благодать*». Певні конфесії навіть на цьому будують доктрини, заявляючи, що «*через Пресвяту Діву не лише люди, але і ангели отримують Благодать Божу*»¹⁷¹. Хоча, насправді, «*благодать та правда з'явилися через Ісуса Христа*» (Іван.1:17). В оригіналі вживається пасивний дієприкметник, а це означає, що Марія не дає благодать, а приймає благодать. Це враховує при перекладі Громов («*Радій, облагодіяна!*») і Юрій Попченко, в перекладі якого поки що вийшов лише Новий Завіт («*Вітаю тебе, обдарована благодаттю!*»).

В згаданому контексті варто згадати, що існує ще одне видання Біблії, презентоване у 2007 році, під редакцією доктора теології та єпископа Василя Боечка. Його «Біблія з коментарями» фактично є упорядкованим перекладом Куліша з помітками (схожими на ті, що у Женевській Біблії), статтями про кожну книгу, картами, місцем для записів, планом читання Біблії¹⁸¹.

Який же обрати переклад – читач вирішує сам. Кожен з них достойний уваги і годиться для щоденного читання. А найкраще – мати декілька перекладів,

¹⁵¹ Існує два типи перекладів Біблії: дослівний (перекладається кожне слово оригіналу; робиться акцент на точності) і смисловий (перекладається смисл, а не слова; робиться акцент на зрозумілості й легкості сприйняття).

¹⁶¹ Вічна Євангеліє. Новий українсько-російський паралельний переклад Біблії В.О. Громова // Офіційний сайт. – Джерело доступу: <https://bible-eternalgospel.com/>

¹⁷¹ Маріологічний аспект Церкви // Київська Православна Богословська Академія. – Джерело доступу: <https://www.kpba.edu.ua/statti/1886-mariolohichnyi-aspekt-tserkvy.html>

¹⁸¹ Боечко В. Біблія повинна відобразити ідею Христа, а ідея Христа для всіх однакова // Релігійно-Інформаційна служба України. – Джерело доступу: https://risu.ua/bibliya-povinna-vidobrazhati-ideyu-hrista-a-ideya-hrista-dlya-vsikh-odnakova_n15366.

порівнювати, відкривати нові відтінки тих першочергових значень слів, змісту, які були закладені Богом при написанні.

Біблія – це єдина книга у світі, яка поєднує в собі три складові: наукову обґрунтованість, історичну достовірність і пророчу силу. Тому ця Книга варта того, аби бути перекладеною на усі мови світу, якнайкраще.

Бібліографія

Боечко В. Біблія повинна відображати ідею Христа, а ідея Христа для всіх однакова // Релігійно-Інформаційна служба України. – Джерело доступу: https://risu.ua/bibliya-povinna-vidobrazhati-ideyu-hrista-a-ideya-hrista-dlya-vsih-odnakova_n15366

Вейсман А.Д. Греческо-Русский Словарь, М. 1991.

Вічна Євангеліє. Новий українсько-російський паралельний переклад Біблії В.О. Громова // Офіційний сайт. – Джерело доступу: <https://bible-eternalgospel.com/>

Громов В. Відмінність у перекладах (у порівнянні з оригіналом грецького тексту). – Джерело доступу: <https://bible-eternalgospel.com/vidminnist-u-perekladah-u-porivnyanni-z-originalom-greczkogo-tekstu/>

Громов В. Правильний переклад Біблії. – Джерело доступу: <https://bible-eternalgospel.com/pravilniy-pereklad-biblii/>

Даль В.И. Толковый словарь, М. 1978.

Краткий греческо-русский словарь Нового Завета, С-П. 1995.

Маріологічний аспект Церкви // Київська Православна Богословська Академія. – Джерело доступу: <https://www.kpba.edu.ua/statti/1886-mariolohichniy-aspekt-tserkvy.html>

Новий Завіт нового перекладу Ю.Попченка надруковано! – Джерело доступу: https://twothreedots.com/2020/02/26/popchenko_printed_nt_2020/

о. д-р Рафаїл Турконяк про Сучасний переклад // Українське Біблійне Товариство. – Джерело доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=gfMuMMp9z-0>

Огієнко І. Новий переклад Євангелії на українську мову // «Рідна мова», 1936. – с.505-508.

Огієнко І. Як Святе Письмо ставало українським / Упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик – К.: Наша культура і наука, 2018.

Сулима, В. Біблія і українська література / В. Сулима – К.: Освіта, 1998.

Ухтомський А. Історія перекладів Біблії українською мовою // Релігія в Україні. – Джерело доступу: <https://www.religion.in.ua/main/history/37036-istoriya-perekladiv-bibliyi-ukrayinskoyu-movoyu.html>